

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ІНТЕРКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

З.В.Бова

*аспірантка, викладач кафедри філософії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглядаються особливості становлення соціальної ідентичності молоді в сучасному освітньому просторі за умов глобалізації, досліджується специфіка інтеркультурної освіти, запропоновані шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: глобалізація, соціальна ідентичність, молодь, інтеркультурна освіта, полікультурна освіта.

У сучасну епоху глобалізації створюються нові ціннісні орієнтири, формуючи полікультурний соціум, визначається структура політичних, соціальних, культурних відносин, що суттєво впливають і на освітні процеси. У зв'язку з цим значно актуалізуються проблема реформування вищої освіти, викликана інтеграційними явищами, які пов'язані з Болонським процесом. Створюється зовсім новий глобалізований, багатоетнічний та інтеркультурний освітній простір, в якому молода людина ідентифікує себе по відношенню до соціальних вимірів сучасності. І це простежується в просторі освіти, який отримує сьогодні новий дискурс – пошук нової соціальної ідентичності молоді в освітньому просторі. У зв'язку з цим постає ряд питань, на який потрібно знайти відповіді, по-перше, як вийти на вирішення проблеми самоактуалізування та самореалізування, по-друге, як не загубити свою ідентичність і не розчинити її в полікультурному суспільстві, по-третє, як сформувати інтеркультурну освіту. Саме на ці питання ми і спробуємо відповідати в цій статті.

Проблема формування ідентичності молоді в умовах сучасної вищої освіти є дуже актуальним завданням сьогодення. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю адаптації вищої освіти до динамічних змін у сучасному мультикультурному, глобалізованому світі.

Дослідженням проблеми соціально-культурної ідентичності займалися такі відомі вчені як Г.Фреге, М.Хайдеггер, Е.Еверіт, Ю.Хабермас, Е.М.Аврамова, М.М.Бахтін та багато інших науковців. Різноманітні аспекти "полікультурної освіти" досліджувались такими науковцями як О.Гаганова, М.Красовицький, Л.Супрунова, Є.Ковальчук; "мультикультурної освіти" – П.Макларен, Г.Палаткіна, П.Фрейре; "інтеркультурної освіти і вихован-

ням" – Г.Ауернхаймер, П.Дойс та інші. Але це коло проблем і по сьогодні є малодослідженим, воно потребує особливої уваги з боку соціальної філософії і філософії освіти. Тому очевидно виступає і тема данної статті, яка прагне висвітлити проблеми формування ідентичності молоді в освітньому просторі.

В сфері, яку формує інститут освіти складається культурно-наукова картина світу, за допомогою якої відбувається передача знань та навичок молодому поколінню, де молодь у процесі соціалізації, навчання має змогу почерпнути новий ціннісний набір, людина самоідентифікує себе в суспільстві, ідентифікує в певному соціумі. Молодь – це потенціальний шар суспільства, який має, з однієї сторони, долучатися до ціннісних надбань науково – культурної картини світу і соціалізуватися за допомогою неї, з іншої сторони, саме студентська молодь має виконати місію трансляції здобутих знань від покоління до покоління. Молодь – свого роду соціальний акумулятор тих трансформацій, які відбуваються в глибинах суспільного життя. Як носій величезного інтелектуального потенціалу, особливих здібностей до творчості, молодь – стимулятор впровадження в практику нових ідей та ініціатив. Сучасні освітні трансформації відбуваються в умовах переходу людства до інформаційного суспільства – суспільства знань. Завданням вищої освіти полягає в тому, щоб сприяти професійній самореалізації молоді, навчаючи його взаємодії з соціальним і культурним середовищем. За твердженням І.М.Ільїнського, для нової освітньої парадигми є необхідним новий погляд на місію освіти: освіта має бути сферою виробництва досконалої особистості, а не тільки майбутнього фахівця [4].

Особливість студентської молоді як соціальної групи полягає в тому, що "на відміну від

інших соціальних груп вона не залучена до виробничої праці і формування її інтересів, установок, цінностей здійснюється при спрямовуючій ролі педагогів у навчально-виховному процесі» [1, 24]. Український психолог Г.Костюк зазначив, що «виховання – це керування індивідуальним становленням людської особистості ..., то виховувати означає проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості та керувати здійсненням накреслених проєктів» [5]. Тобто, в яких соціально-педагогічних умовах ця особистість формується, таким і буде «накреслено» її життєвий проєкт.

Процес ідентифікації індивіда можна порівняти з дзеркалом, дивлячись в яке людина намагається пізнати самого себе. В процесі дослідження поняття ідентичності відбувається порівняння даної особистості з іншими особистостями або спільнотами людей. Це співвідношення М.Бубер своєрідно, поетично розглядає як «Я – ТИ» і «Я – ВОНО»: «Я стаю собою лише через моє ставлення до Ти; стаючи Я, я говорю Ти. Всяке справжнє життя є зустріч» [2, 300]. Загальноприйнятою є думка стосовно того, що кожна людина є носієм тієї культури, в якій вона виросла і сформувалася як особистість. Але зараз на початку XXI ст. людина опинилася на межі, перетині певної множини культурних світів, у сприйнятті себе як «Іншого» людина вбачає позитивний момент. Постає проблема пошуку нового типу соціально-культурної ідентичності індивіда, який відповідав би змінам в сучасному соціокультурному просторі, зберігаючи свою соціальну сутність, але набуваючи свого індивідуального «я».

Сутність культурної ідентичності за А.П.Садохіним це – «свідоме прийняття людиною культурних норм,... ціннісних уподобань і мови, розуміння свого Я з точки зору тих характеристик, що притаманні даному суспільству, ототожнення себе з культурними взірцями саме цього суспільства» [6, 65].

Соціальна ідентичність – усвідомлення приналежності до груп/спільнот, яке висловлюється в термінах «Ми»/«Вони» та застосовується в апеляціях до минулого. Рушійною силою процесу соціально-культурної ідентифікації є свідоме активне прагнення і зацікавленість особистості ідентифікувати себе з певним соціальним, культурним, професійним, політичним утворенням, співзвучним їй щодо розуміння життя, стилю поведінки, самовідчуття, цінностей, яке виникає як поєднання впливу соціальних очікувань оточення особистості та прагнення самореалізуватися в соціокультурному просторі, стати носієм певної узгодженої системи цінностей і уподобань, мора-

льних та естетичних настанов, правил і норм поведінки.

І саме зараз все важче молодій людині не загубити свою ідентичність в сучасному освітньому полікультурному просторі. Як вирішити цю проблему? Перш за все потрібно з'ясувати роль вищої освіти в сучасному світі. Сьогодні вища освіта постає консолідуючим соціальним інститутом, який дозволяє здійснювати втілення мети та передачу базових цінностей розвитку суспільства. Мова йде про формування так званого «інформаційного суспільства», яке розуміється не тільки як етап технологічного розвитку, а як нова стадія духовного розвитку людства. Головною цінністю виступає людина, оскільки її розвиток, процес творчої самореалізації є основною метою і системи освіти, і суспільства в цілому.

Одним з основних завдань інституту освіти повинно стати трансформація існуючої традиційної системи вищої освіти, особливо надзвичайної актуальності проблема сталого розвитку освіти набуває в контексті Болонського процесу. Саме сьогодні порушуються питання адаптації вітчизняної вищої освіти до загальноєвропейського освітньо-науково-культурного простору за умов збереження та розвитку пріоритетів національної системи освіти. Прийшло усвідомлення того, що культура та освіта є найефективнішими чинниками, які здатні не тільки відродити, але і самоідентифікувати націю.

По-друге, потрібно проаналізувати сучасну європейську вищу освіту і сформувати інтеркультурну освіту в Україні. Для цього потрібно чітко розрізняти полікультурну і інтеркультурну освіту. В процесі виховання студентів науковцями виділяється таке поняття як «полікультурне виховання», критеріями якого виділяють: толерантність (розвиненість, відкритість, альтруїзм); інтеркультурна компетенція (здатність особистості здійснювати інтеркультурну комунікацію – адекватне взаєморозуміння представників різних культур, досягати взаєморозуміння в ситуаціях міжкультурного спілкування); критичне мислення (розвиненість полікультурної свідомості); мотивація прагнення особистості до самостійного набування гуманітарних знань і використання їх у власній життєдіяльності [7].

У сучасному філософському середовищі значну увагу приділяють полікультурній освіті – освіта, що спрямована на збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, форм діяльності, що існують у певному суспільстві, і на передачу цієї спадщини молодому поколінню. Основна ідея полікультурної освіти проявляється в розвитку кроскультурних здібностей, які дозволяють молоді адаптуватися в різних культурних середовищах. На погляд хор-

ватського культуролога Драгоєвича С., більш динамічною є концепція інтеркультуралізму, в якій робиться наголос на забезпеченні активного й позитивного діалогу різних культур у суспільстві, на їхньому взаємопорозумінні та взаємозбагаченні. Проект «Концепції громадянського виховання», схвалений Міністерством освіти і науки в 2000 році, визначає інтеркультурне виховання як навчання різноманітності культур, виховання поваги та почуття гідності у представників всіх культур, не дивлячись на расове або етнічне походження, сприйняття взаємозв'язку та взаємовпливу загальнолюдського та національного компонентів культури. І одним із основним принципом громадянської освіти є саме принцип інтеркультурності, який передбачає інтегрованість української національної культури у контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру.

Важливо пам'ятати про те, що інтеркультурна освіта – порівняно нова концепція, яка буде трансформуватися, для того щоб відповідати потребам суспільства, що постійно змінюється. Інтеркультурна освіта – це складний процес реформування вищої освіти, основною метою якого є переосмислення існуючих недоліків та запобігання дискримінаційних процесів в освітній практиці, вона вимагає проводити систему освіти по-перше, залишаючи в ній її самобутність та, по-друге, шукати нові перспективи саме в розвитку інтеркультурної освіти та вихованні, виховуючи повагу до інших культур. На жаль, аналізуючи сучасні освітні програми можна прийти до висновку, що інтеркультурна складова у більшості діючих програмах практично відсутній.

По-третє, одним із головних завдань сучасного інституту вищої освіти має стати створення нової системи цінностей і етичних відносин між викладачем і студентом. Центральною цінністю авжеж виступає особистість, оскільки розвиток саме її можливостей, процес творчої самоактуалізації є метою не тільки суспільного розвитку, але і системи освіти. В Загальній декларації прав людини в статті 26 п.2 вказується, що „освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружби між усіма народами, расовими або релігійними групами” [7, 4]. Таким чином, освіта стає пріоритетною формою соціальної комунікації, за умов якої створюється культурний простір, у якому формуються відносини між «Я-ТИ» на засадах взаємоповаги і взаєморозуміння.

У європейських країнах молодь у вищому навчальному закладі навчають жити, бути особистістю, патріотом своєї батьківщини, ор-

ганізатором ділового життя, що набагато важче, ніж навчати знати і вміти виживати. Система освіти в Україні до цього часу зорієнтована на передачу знань, а освітні технології ґрунтуються переважно на запам'ятовуванні інформації і є пасивними, а не розвивальними і виховними. Під час освітнього процесу передбачається використання активних форм навчання: діалогу, ділових ігор, дебатів, дискусій тощо. Саме ці форми навчання, які засновані на діалозі, зіставленні різних точок зору, покликані сприяти формуванню поважного відношення до думки «Іншого», сприйняттю різномудства всередині колективу як позитивного чинника. А становлення нової форми діалогу викладач – студент, в якому викладач не тільки передає свій досвід, знання, але й допомагає молодій людині у формуванні соціально-культурної ідентичності, яка покликана сприяти розвитку духовного потенціалу суспільства. Адже, саме молодь, як зазначалось раніше, є специфічним соціальним акумулятором тих трансформацій, які відбуваються в глибинах суспільного життя.

І останнім завданням сучасної вищої освіти повинно стати виховання світоглядної культури на принципі визнання мультикультурності. Національний характер освіти, принцип гуманізму і демократії повинні змушувати українську педагогіку формувати повагу до іншої людини як до самої себе, що важливо у відносинах між студентами; встановлювати толерантний взаємозв'язок і взаємообмін між суб'єктами навчально-виховного процесу, етнічними культурами і загальнолюдськими цінностями; утверджувати розуміння необхідності соціального партнерства національної і загальнолюдської культури. Але у цьому аспекті найбільшою загрозою є ментальна несумісність як окремих людей, так і цілих соціальних груп. Подолання несумісності індивідів (соціальної несхожості) – це справа, що вирішується на рівні виховання індивідуальної культури, що базується, насамперед, на впровадженні ідей поваги до кожного індивіда як самоцінності. Головним завданням інтеркультурної вищої освіти стає формування вміння молоді у полікультурному середовищі бачити в «Іншому» подібність і відмінність та сприймати таке відкриття відмінності як «відкриття зв'язку, а не перепони» (за влучним висловлюванням К.Леві-Строс). Особливе значення в процесі навчання набуває збереження балансу між рідною та іншою культурами, не протиставляючи їх, а встановлюючи зв'язок. Саме міжкультурні зв'язки і є джерелом збагачення освітньо-виховного процесу, основною метою якого є формування особистості на принципах взаємоповаги в умовах полікультурності.

Підсумовуючи усе вище сказане, слід зазначити, що кінцевим результатом роботи освітніх закладів має стати людина з почуттям національної і власної гідності, з потребою пізнавати світ, себе, мати сенс власного життя, особистість з високим інтелектом і широким світоглядом, умінням реалізувати себе у майбутньому, умінням адаптуватися до змін і існувати в полікультурному просторі. Особис-

тість, яка не тільки не загубила себе в множині культурних світів, а сформувала свою неповторну соціально-культурну ідентичність. Але створення умов для самоактуалізації особистості можливе тільки в рамках нової моделі освіти України, яка буде формуватися на принципах мультикультурності, інтеркультурності та гуманізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боришевський М.Й.* Моральна саморегуляція поведінки особистості: понятійний апарат. – К., 1993. – 24 с.
2. *Бубер М.* Я и Ты // Квинтэссенция: Филос. альманах. – М.: Наука, 1991. – 300 с.
3. *Загальна Декларація прав людини.* – К.: Право, 1995. – 12 с.
4. *Ильинский И.М.* Образовательная революция // Высшее образование для XXI века. Заседание Русского интеллектуального клуба. – М., 2003. – С. 44-68.
5. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н.Проколієнко. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
6. *Садохин А.П.* Введение в теорию межкультурной коммуникации. – М.: Высшая школа, 2005. – 310 с.
7. *Silberman M.* Active Strategies. 101 Strategies to Teach Active Learning. – Boston, London etc., 1996. – P.2-3.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2008 р.

